

האם המלוה לקטן בלי עדים עובר על איסור לפני עור

יש לעיין האם המכשיל קטן בעבירה עובר על איסור לפני עור, וכגון המלווה לו ממון בלי עדים. דהרי איתא בב"מ (ע"ה): כל מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא בעדים עובר משום לפני עור. ופרש"י (שם) משום שעולה על רוחו לכפור, ע"כ. וכן פסק בשו"ע (ח"מ סי' ע סע' א). [ועיין בתומים (שם אות א) שכתב שהלפני עור הוא משום שמכשילו שיגרום לחבירו הפסד המעות. ועיי' עוד בשו"ע (ח"מ סי' רלה סע' טו) ובש"ך (ס"ק ז) שמבואר שקטן שלוח מעות, אם עדיין לא הגיע לעונת הפעוטות אפילו אם הלוה לצורך מזונות אינו צריך לשלם. אבל אם הגיע לעונת הפעוטות אם הלוהה היתה לצורך מזונות חייב לשלם, אבל שלא לצורך מזונות פטור. (וזה דלא כסמ"ע (ס"ק מג) שאינו מחלק בין הגיע לעונת הפעוטות או לא הגיע)]. ואין להוכיח שליכא משום לפני עור לקטן, ממה שהפוסקים נקטו שאיסור ספיה לקטן הוא רק אם נותנים לו ממש בידים, ולא במניח לפניו האיסור [ועיין מ"ב סי' תר"מ ס"ק ה' ובשעה"צ שם]. וכן ממה שמבואר בגר"ז (סי' שמ"ג אות ז) שמוותר ליתן לתינוק בשבת חפצים שיכול לעשות בהם מלאכה לעצמו וכו', כיון שעושה לדעת עצמו. דאפשר דאיירו בקטן שלא הגיע לכלל דעת, אבל נידוננו הוא כשהקטן יודע שעושה איסור ואי"כ שייך גביה איסור לפי"ע.

ולכאורה היה נראה לומר דאיכא משום לפני עור, לא מבעי להסוברים שיש איסורים לקטן [מהרי"ל (סי' קצו) ותבואת שור (סי' א ס"ק מט)] אלא שהתורה חסה מלהענישם, די"ל דאיכא משום לפני עור, דאע"פ שאין מצווה להפרישו מהעבירה מ"מ י"ל שאסור להכשילו. אלא יתכן שאפילו להסוברים שקטן אינו מוזהר כלל [ועיין תרוה"ד (סי' עב) איכא מכשול, דהרי כבר פסק הרמ"א (סי' שמג) שקטן שעושה עבירה הוי סימן רע לנפשו וע"כ צריך כפרה לכשיגדל. וגדולה מזו כתב הנו"ע ביהודה (י"ד תנינא סי' קסד) דקטן משהגיע לכלל דעת אפילו לעונת הפעוטות, כשכבר יודע שהיא עבירה צריך לסבול כפי מעשיו. והרי כבר כתב בספר חפץ חיים (כלל ד באמ"ח אות מו) שכל דבעי כפרה איכא משום לפי"ע, ואי"כ הי"ה בנדון דידן.

ויש להביא ראיה דאיכא לפי"ע בכה"ג, מהא דאיתא במועד קטן (זי.) דהמכה לבנו הגדול עובר על לפני עור לא תתן מכשול. וכתב ע"ז הריטב"א (מ"ק שם ד"ה במכה בנו) וז"ל: ונראים הדברים דלא גדול ממש, כי "אפילו לא יהא בר מצוה" אין ראוי להביאו לידי מכה או מקלל אביו, ע"כ. [וכן פסק הברכ"י (י"ד סי' רמ אות טו)]. ולפום ריהטא היה נראה ש"ל שהאיסור נאמר אפילו בקטנים ואי"כ מוכח שיש איסור לפני עור גם במכשיל קטן. [ועיין בפלא יועץ (ערך הכאה וערך אהבת הבנים והבנות)].

אולם כי דייקת בלשון הריטב"א מוכח שבפחות מבר מצוה הוי רק בגדר "דאין ראוי" להכשילו. וכן מוכח מדברי הקשו"ע (סי' קמג אות יח) דדוקא בבנו גדול איכא משום לפני עור.

שו"מ בשד"ח (מע' וא"ו כלל כו אות לה) שהביא דברי הלב שומע (מע' הלמ"ד אות מח) דהוכיח מהריטב"א הנ"ל דאיכא משום לפני עור גם לגבי קטן. אולם לפי הנ"ל אין ראיה מדברי הריטב"א.

ועתה חזיתי בחלקת יואב (סי' א ד"ה ואין להקשות) שכתב דבקטן אין משום לפני עור כיון שמעשיו הם בגדר של אנוס ולא נעשה מכשול כלל, ואי"צ אפילו כפרה דהתורה אמרה לנערה לא תעשה דבר, ע"כ. אולם עיין בפמ"ג (סי' שמג מ"ז ס"ק א) שכתב שהמאנס את חבירו לעבור איסור עובר משום לפני עור. [וכי"כ בפרי יצחק (ח"א סי' מח) שאיסור לפני עור הוא אפילו אם הנכשל עובר באונס] ואי"כ שוב י"ל שאפ"י אם נאמר דנחשב אנוס מ"מ שייך ביה משום לפי"ע, בפרט לפי משי"כ לעיל שקטן בעי כפרה על עוונותיו.

שו"מ באג"מ (י"ד ח"א סי' ג) שכתב שאילו היה שייך איסור לקטן, אף שלא נענש, היה אסור להכשילו. כיון שעכ"פ נעשה מעשה איסור. אלא שמסקנתו שאין איסורים לקטן וע"כ לא שייך בהם לפני עור.

אלא שאכתי דבריו צ"ע, דאמאי לא אמרינן דאיכא לפני עור, שהרי מ"מ הוי סימן רע לנפשו וצריך כפרה וגם נענש על חטאיו כמו שכתבנו בריש דברינו, ודו"ק. [ועיין בנוב"י (אה"ע ק' סס"י ע"ה ד"ה והנה באשה המקפת) מה שכתב בענין לפני עור באשה המקפת לקטן, ע"ש].

ולפי"ז י"ל דהמלוה כסף לקטן עליו להיזהר להלוות לו לפני עדים כמו המלוה לגדול כמבואר בס"ד בגליון ס"ג.

האם כבוד חמיו הוא מדאורייתא

במכילתא פרשת יתרו, איתא: "ויצא משה לקראת חותנו וישתחו וישק לו וישאלו איש לרעהו לשלום". "וישתחו וישק", איני יודע מי השתחוה למי ומי נשק למי, כשהוא אומר "וישאלו איש לרעהו" מי קרוי איש - משה, שנאמר (במדבר יב, ג) "והאיש משה", הוי אומר משה השתחוה ונשק לחמיו. מכאן אמרו

שיהא אדם מוכן לכבוד חמיו.

ובמדבר שוחר טוב (תהלים ז), [מובא גם בילקוט שמעוני (שמואל א' פכ"ד רמז קלג)]: אמר לו דוד לשאול "ואבי ראה גם ראה", מכאן שחייב אדם בכבוד חמיו ככבוד אביו, אמר רבי יהודה "ואבי ראה" אמר לשאול, "וגם ראה" אמר לאבנר. ורבנן אמרי "ואבי ראה" אמר לאבנר שהיה אביו באורייתא, "וגם ראה" אמר לשאול.

וז"ל ה"ח"רדים" (במצוות עשה "מן התורה" התלויות בקנה, ואפשר לקיימן בכל יום): וכן האיש חייב בכבוד חמיו וחמותו, וטעמא משום דאיש ואשתו כחד גוף חשיבא. והכי איתא במדרש שוחר טוב על הפסוק "ואבי ראה גם ראה" שאמר דוד לשאול חמיו, והביאו הטור. והכתוב גינה בת קמה באמה, כלה בחמותה, במיכה הנביא (י, ז), הרי עינך הרואות שהשווה עון בת קמה באמה לכלה בחמותה. ותנא דבי אליהו (בדפ"ו), "כבד את אביך" וסמ"ך ליה "לא תנאף", מה ענין זה אצל זה? ללמדך שאם נשא אדם אשה והיא אינה מכבדת אביו ואמו בעת זקנתן, הרי הוא כאילו נואף כל ימיו, לכך נאמר, כבד ולא תנאף, עכ"ל. [ובמצוות עשה "מה"ת" התלויות בידיים ובכל הגוף, הוסיף: וכתבנו חיוב כל אלה בענין כבוד התלוי בדיבור, ונראה דהוא הדין לענין כבוד התלוי במעשה דאין לחלק].

וע"ע בספר "חוט המשולש" (עמוד רכו, בהנהגות טובות שכתב ר' שלמה איגר לאחד מבניו, אות ב'): "תהיה נזהר תמיד בכבוד חמ"ך וחמותך, מלבד אשר יגזור אותו השכל, הנה הזהירה עליו התורה".

והנה רבינו הגר"א כותב באגרתו לבני ביתו "וגם באתי לבקש לאשתי שתכבד את אמי כמו שכתוב בתורה". ונראה מלשונו כי כיבוד החמות הוא מדאורייתא. אולם מצאתי בספר "מורא הורים וכבודם" (בהערות שבסו"ס), שאמר בפני מרן הגאון רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א את הראיה מדברי הגר"א שמשמע שהוא מדאורייתא, ואמר לדחות הראיה בתרי אנפין, א) מש"כ שחייבה תורה בכבודה אין כוונתו מדאורייתא, אלא שישנם דברים שהחייב הוא מדרבנן ועשו אותו כשל תורה. ב) אין כוונתו מדין חמותו, אלא מדין זקניה שחייבים

ההולך מביתו האם צריך בחזרתו לברך על מצות המזוזה

מסקנת הפוסקים דליכא מצוה בכתיבת המזוזות אשר אנו קובעים בבית ועל כן אין צורך לעשות שליחות לכתבתם [עיין **בדעת קדושים** (לא"א מבוטשטש סי' רפח על ס"ז ס"ק ג), **במקדש מעט** (סי' רפה ס"ק ב), **במנ"ח** (מצוה תכג אות ג) ו**בביאור הלכה** (ססי' תרנו)]. ולפי דבריהם ע"כ צ"ל שהא דכתבו **הטשו"ע** (ריש סי' רפה) "מצות עשה **לכתוב** פרשת שמע וכו' ולקובען על מזוזת הפתח", הוא לאו דווקא.

אלא שאכתי יש לדון אם המצוה היא קביעותה, או לדור בבית שיש בו מזוזה.

והנה מצאנו **ביד אהרן** (מובא בברכ"י או"ח סי' כ אות ב ד"ה וחזיתיה) דס"ל שכתובת המזוזה היא כעשיית הציצית וקביעותה כלבישת הטלית. ומבואר דס"ל שהקביעות היא עיקר המצוה. וכן דעת **החקרי לב** (יו"ד ח"ד סי' קכח דף קמו ד"ה ושוב נתיישבתי) [נמשו"ה כתב דחש"י וגוי שקבעו מזוזה אין תקנה כי אם להסירה ולהניחה. וכן הקובע מזוזה בזמן הפיטור צריך להסירה ולחזור ולקובעה וכגון שוכר שקבע המזוזה לפני יום ל"א].

אבל **הברכ"י** (שם) דחה דברי היד אהרן, דמזוזה חובת הדר היא, וטויית הציצית ושזירתו דומה לכתובת המזוזה, וקביעות חוטי הציצית בבגד הוא כקביעות המזוזה בבית, ולבישת הטלית בציצית דומה לבא לדור בבית שנקבע בו מזוזה. אמנם לא תיקנו הברכה אלא על גמר העסק במצוה, ועל כן במזוזה דגמר העסק במצוה הוא קביעותה אז מברך.

וגדולה מזו כתב **הרע"א** (ססי' ט ד"ה ואגב אודיעו, מובא בפת"ש סי' רצא) שההולך מביתו לעסקיו בשוק שעות הרבה ופעמים נוסע מעירו על איזה ימים, דלכאורה הדין דכשחוזר לביתו יברך על המצוה, דהא בינתיים לא היה עליו חובת מזוזה ומתחיל עתה חיוב חדש, דהוי כיוצא מהסוכה לעסקיו, וכמו שפשט טליתו ע"ד שלא להתעטף מיד שחוזר ומברך כשלו בשו, וצ"ע לדינא, עכ"ד. מבואר שעיקר המצוה היא לדור בבית שיש בו מזוזה. ולאור דבריו השוהה בביתו מקיים מצוה כל רגע אבל כשיוצא שוב אינו מקיימה.

אולם עיין **בעין יצחק** (יו"ד ח"א סי' לא) שדחה דברי הרע"א דכל שיוצא מביתו א"צ לחזור ולברך לפי דאכתי מקרי דירתו אף שיוצא לפרקים. ולפי דבריו ע"כ צריכים לחלק דשאני סוכה שהמצוה היא "לישב בסוכה" [אלא שחיוב הישיבה היא בצורה של כעין תדורו כמו שדר בחול, כגון לאכול ולישון בסוכה] ומשו"ה מי שיצא ומסיח דעתו ממנה, עליו לברך שוב. משא"כ במזוזה שהיא חובת הדר, דהיינו שהמצוה היא "לדור בבית" שיש בו מזוזה, וע"כ אף כשלא יושב בתוך הבית מקיים מצוה זו דזה מקרי דיור.

ולפי"ז יש לתרץ מה דקשה על דברי הברכ"י הנ"ל שנקט שמברכים בשעת קביעות המזוזה, ולא כשנכנס בבית, כיון שהיא פעולה אחרונה בהתעסקות המצוה. דמאי שנא מסוכה שמברך בשעת הישיבה ולא בשעת עשייתה שהיא גמר ההתעסקות במצוה. אולם לפי דברינו ניחא שהרי בסוכה המצוה היא "לשבת בסוכה" וע"כ בשעת הישיבה בסוכה מקיים ומתעסק בגוף המצוה ואז חל עליו חיוב הברכה. משא"כ במזוזה המצוה היא "לדור" בבית וא"כ לא שייך בזה מעשה מצוה, שהרי כל שהוא משתייך לבית מקיים מצוה, ואין גוף הישיבה מצוה, ודו"ק. [ועיי' עוד בגליון קפ"ו לענין גדר חובת מצות מזוזה].

בכבודה לענין קימה וכדומה [ראה בפוסקים על שו"ע יו"ד סי' רמד], כי מסתמא אמו של הגר"א כבר היתה זקינה, ע"כ.

והנה על הדחיה השניה שאמו היתה זקינה, ועל זה אזיל "כמש"כ בתורה", ולא משום כבוד חמותו. ראיתי מביאים **שהגר"ח קניבסקי שליט"א** דחה, דאם משום שהיתה זקינה כתב כן, אם כן היה כותב לה לכבד כל הזקנות שבעולם. והוסיף עוד דמדברי הגר"א בביאורו לשו"ע סימן ר"מ סקל"ב שהביא כמקור לדין דכבוד חמיו, את דברי הילקוט פרשת יתרו על הפסוק "וישתחו וישק לו" שכיבד משה לחמיו יתרו, מבואר דס"ל דכבוד חמיו דאורייתא, ע"כ.

והנה על הטענה שא"כ היה כותב לה לכבד כל הזקנות שבעולם, נראה די"ל שהזהירה ביותר על כבוד אמו משום שמצויות הרבה ביחד, וכמו שכתב לאחמ"כ באגרת "וגם לאמי בקשתי שיהא שלום בין שניכם", והרי ודאי שצריך להיות בשלום עם כולם, ומוכח כנ"ל.

ועל הראיה מהילקוט בפרשת יתרו, מצאתי בקונטרס "הלכות כבוד אב ואם" [מהגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א, חתנו של מרן הגריש"א] המודפס בסו"ס "אבני זכרון", שכתב ג"כ שלכאורה משמע שזה מצוה דאורייתא, ואח"כ כותב בזה"ל: **והצעת הדברים לפני מו"ח [הגריש"א] שליט"א**, והשיבני: הרי מבואר בירושלמי מועד קטן (פ"ג ה"ה, דף י"ד, ב) מנין לאבל מן התורה "שבעה" שנאמר (בראשית נ, י) "ויעש לאביו אבל שבעת ימים", ושוב הקשה בירושלמי, וכי למדים דבר קודם למתן תורה, והביאו התוס' במסכת מו"ק דף כ' ע"א ד"ה מה. וא"כ לשיטה הסוברת דיתרו לפני מתן תורה היה (יעוין ברש"י יתרו יח, ג), אי אפשר ללמוד מיתרו שהשתחוה לו משה, דכיבוד חמיו מהתורה. עוד העיר מו"ח, שגם אברהם אבינו השתחוה לבני חת ממידת דרך ארץ ואם ניתן ללמוד מ"וישתחו" שחייב אדם לכבד את חמיו, הרי הוא מדין דרך ארץ והכרת הטוב, אבל אין ראייה שזו מצוה דאורייתא, ע"כ. [א"ה, תירוץ זה מיישב גם את הראי' מהפסוק "ואבי ראה גם ראה".]

עוד ראיתי מי שכתב דאין ראייה ממש"כ באגרת, דיש חיוב מדאורייתא, שהרי הגר"א ודאי מצוה בכבוד אמו, ועל כן ציוה לאשתו שתהיה "שליח" שלו לכבד את אמו כמו שהוא מצוה מדאורייתא, ע"כ. ועד"ז אפשר לומר שמקיים מצות כיבוד מדאורייתא על ידי שדואג שיכבדו את אמו, ואין צורך לחדש שעשה "מינוי שליחות"

[נכתב ע"י מ.ז. שליט"א]

לע"נ ר' חנוך העניך בן מרדכי יוסף
ז"ל ומרת אהובה ליבא בת אליעזר

העלון נתרם ע"י
הרב ח.ק. שליט"א
להצלחה בכל הענינים